

О. М. ГУБАРЕНКО (аспірант)
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Необхідність адаптувати Європейські стандарти освіти та кредитно-модульну систему зумовили зміни у структурі навчального процесу у ВНЗ України. Отже якості самостійної роботи студентів, яка на теперішній час складає від 40 до 60% навчального навантаження, надають стратегічного значення. Попередній досвід свідчить про те, що вдосконалення методичного забезпечення організації самостійної роботи студентів не вирішує проблеми підвищення її якості та якості компетентності майбутніх фахівців. Автор статті вирішує проблему управління якістю самостійної роботи студентів як частини процесу управління якістю навчання у ВНЗ. В статті обґрунтовується система управління якістю самостійної роботи студентів на основі теорії створення восьми груп умов в процесі управління навчальним закладом та принципів тотального менеджменту якості.

Ключові слова: управління якістю, самостійна робота студентів, створення умов.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Держава, що задовольняє освітні потреби особи та потреби суспільства у кваліфікованих фахівцях, повинна контролювати результати освітньої діяльності всіх її учасників на всіх її етапах. Йдеться про назрілі потреби формування моніторингової системи відстеження якості "готового продукту освіти", тобто реальних знань, навичок і умінь випускника вищого навчального закладу та відповідності сформованих у нього індивідуальних соціально і професійно важливих якостей з погляду доцільності використання його праці в конкретних умовах. Реалізація цих гарантій базується на використанні системи стандартів вищої освіти як нормативної бази функціонування вищої освіти, що встановлює загальні принципи педагогічної діяльності. Стандарти вищої освіти базуються на Конституції України, Законах України "Про освіту" та "Про вищу освіту", інших нормативно-правових актах, що регулюють відносини в системі вищої освіти та затверджуються Кабінетом Міністрів України. Однак, зріст обсягу самостійної роботи студентів та зменшення аудиторної та практичної роботи, неготовність студентів самостійно опрацьовувати великий обсяг інформації веде до погіршення якості вищої освіти. Отже, виникає проблема створення механізмів управління якістю самостійної роботи студентів в сучасному вузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вдосконаленню самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі присвячено численні дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних психологів, методистів, педагогів, зокрема, В. Буряка, М. Гарунова, О. Євдокимова, Б. Єсіпова, А. Івасишина, І. Лернера, П. Підкасистого та інших. Питаннями управління самостійною роботою студентів у позааудиторний час займалися Л. Клименко, В. Шпак та інші. Проблему формування у студентів уміння планувати свою пізнавальну діяльність досліджували А. Лошак, О. Козак, М. Красницький та інші. Системний підхід до організації самостійної роботи студентів описаний у працях Г. Гнитецької, Л. Заякиної та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у вищих навчальних закладах, враховуючи особливості змісту та мети освіти на сучасному етапі, виникає об'єктивна потреба здійснювати управління якістю самостійної роботи студентів під час професійної підготовки, але механізми, принципи, етапи впровадження та критерії оцінювання не розроблені, не закріплені в нормативних положеннях, не являються єдиними для всіх.

Формулювання цілей статті. Вивчення попереднього досвіду свідчить про те, що розробка окремих аспектів самостійної роботи (організаційної або методичної) не дає бажаних результатів. На нашу думку вирішенням проблем якості самостійної роботи може бути управління цими процесами на всіх рівнях навчального закладу. Метою статті є обґрунтування системи управління якістю самостійною роботою студентів ВНЗ у процесі їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система управління якістю самостійної роботи студентів, щоб бути дійсно ефективною, повинна поєднати у собі процесуальні риси (планування,

організації, контролю, корекції) з концептуальними положеннями менеджменту якості. Згідно з науковою позицією Хрикова Є.М., ключова роль в управлінні освітніми закладами полягає в створенні восьми груп умов [5, 234-255]: соціально-прогностичних, нормативно-правових, кадрових, медично-ергономічних, психологічно-соціологічних, матеріально-фінансових, організаційних та методологічних. Ми розглядаємо процес управління якістю самостійної роботи студентів як частину загального управління якістю навчання у вузі, який має спільну мету, зміст, структуру, етапи виконання тощо. Отже, можемо припустити, що система управління якістю самостійної роботи студентів у вузі представляє собою процес створення восьми груп умов, які будуть координувати етапи планування СРС, організації СРС у всіх підрозділах, контролю за виконанням за СРС на всіх рівнях управління вузом (кафедра, факультет, ректорат, інші), та корегувати дії всіх суб'єктів управління на основі отриманих даних. Вісім груп умов, які необхідно створювати та поліпшувати в процесі управління якістю самостійної роботи студентів, це:

1. Соціально-прогностичні умови якості СРС. Сучасний менеджмент якості в освіті вимагає передусім орієнтації на споживача, тобто студентів та ринок праці, всебічного вивчення впливів мікросередовища та макросередовища закладу [1, 47]. Мета та зміст СРС мають бути підпорядковані загальним цілям та змісту навчального процесу, які складають довгострокову концепцію розвитку вузу. Розробка такої стратегічної концепції має наукове підґрунтя та базується на висновках аналітично-інформаційного відділу, маркетингових дослідженнях сучасного ринку праці та соціально-економічних прогнозах. Обґрунтуванням змісту та завдань СРС можуть бути результати SWOT аналізу (мал.), контент-аналізу освітніх професійних програм бакалавра, спеціаліста або магістранта. Головна ціль включення концептуальних положень про СРС до загальної концепції розвитку вузу полягає у створенні ідеальної моделі з найбільш ефективними результатами СРС, яких вимагають сучасні соціально-економічні обставини та державні стандарти.

2. Нормативно-правові умови якості СРС. Механізм створення правових умов для управління якістю самостійної роботи містить у собі два елементи — створення правових актів та їх реалізацію. Відповідно до цього, суттєвим моментом управління якістю СРС є створення нормативно-правової бази для систематичної організації СРС та упорядкування контролю за результатами СРС на різних рівнях управління (кафедра, факультет, ректорат, міжвідомчі комісії). Розробка правових актів управління якістю самостійної роботи студентів в окремих підрозділах має ґрунтуватися на законах і правових актах більш високого рівня управління. Положення про самостійну роботу студентів мають бути узгодженими з загальними вимогами до організації навчального процесу (норми часу, об'єм робіт, види контролю та виконання), але також мати специфічні риси, характерні для окремих спеціальностей та дисциплін (критерії оцінювання, види та форми проведення). Форми звіту та кількість контрольних точок можуть змінюватись, але важливо, щоб існували єдині нормативні вимоги, обов'язкові для всіх підрозділів, що забезпечить проведення системного аналізу результатів, моніторингу якості СРС.

3. Методологічні та методичні умови якості СРС. Методологічні умови міцно пов'язані з соціально-прогностичними. Цей зв'язок пояснюється тим, що поставлені в навчальному закладі цілі роботи, з одного боку, є результатом діяльності управлінської підсистеми, а з іншого — ключовим компонентом педагогічної системи навчального закладу. У зв'язку з цим постановка цілей СРС є заключним моментом створення прогностичних умов для управління якістю СРС та першим етапом створення методологічних умов. Засобами створення таких умов являються розробки критеріїв оцінки СРС, методичних вказівок щодо виконання самостійних завдань студентами, алгоритмів виконання окремих типів завдань, апробація нових форм проведення та перевірки СРС. Задача управління полягає у тому, щоб викладачі мали всі ресурси (статистичні, наукові, матеріальні) для методичного забезпечення та керування СРС, а студенти — мали можливість та механізми для своєчасного отримання завдань та виконання СРС. Головним показником того, що в навчальному закладі створено необхідні педагогічні умови для реалізації СРС, є відповідність результатів СРС поставленим стандартам розвитку професійних компетенцій студента.

4. Кадрові умови якості СРС. Якість професійної підготовки персоналу завжди визнавалася як вирішальна у питаннях надання освітніх послуг. Одним із формальних показників наявності кадрових умов є відповідність складу працівників навчального закладу штатному розкладу, заповненість усіх вакансій. До якісних характеристик кадрового складу можна віднести відповідність педагогів вимогам кваліфікаційних характеристик та посадових обов'язків, завданням, що стоять перед ними в вузі, тобто умінням організувати СРС, розробляти та впроваджувати дистанційні курси, керувати написанням курсових, магістерських робіт, здатністю підготувати студентів до конкурсів, олімпіад, грантових проектів.

Наочним результатом діяльності зі створення кадрових умов для діяльності навчального закладу є динаміка змін кількості старших викладачів, кандидатів та докторів наук, доцентів та професорів за той або інший період, в тому числі і динаміка кількості викладачів, які розробили та впроваджують дистанційні, авторські курси за фахом, для яких організація СРС не визиває труднощів, а, навпаки, вони можуть запропонувати студентам різні види, форми самостійної роботи різного рівня складності.

На якість педагогічних кадрів, у свою чергу, здійснюють істотний вплив своєчасність і якість підвищення кваліфікації. Завдання організації (вищого навчального закладу) полягає у наданні можливостей постійного професійного росту та підвищення кваліфікації, з одного боку; та контроль за практичним ростом професійної компетентності персоналу, з іншого боку. Курси підвищення кваліфікації в системі управління якістю СРС мають проходити систематично та включати у свою програму питання використання ІТ та інших інноваційних технологій для організації та контролю СРС, застосування принципів тотального менеджменту якості в освітній галузі, надання рекомендацій щодо практичного впровадження державних стандартів та стратегічної концепції вузу в організацію СРС.

5. Медично-ергономічні умови якості СРС. Чотири або сім років, які проводить студент у вищому навчальному закладі, мають бути не тільки часом його інтенсивного фізичного розвитку, а й зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя. Реалізація цього завдання багато в чому залежить від того, як у навчальному закладі створюються ергономічні та медичні умови для нормальної життєдіяльності студентів та викладачів. Дуже важливу роль у цій групі умов відіграє розклад занять. Від нього залежить дозування навантаження на студентів за днями тижня і часами навчального дня. Створення медичних умов передбачає вирішення трьох основних завдань: створення системи постійної діагностики стану здоров'я студентів, ведення систематичної роботи з профілактики їх захворювань та координація зусиль всіх, від кого залежить їх здоров'я.

Ще не існує обґрунтованих досліджень про те, як збільшення обсягу СРС впливає на стан їх здоров'я та самопочуття. Спостереження та опитування студентів дає можливість встановити, що не всі вміють організувати свій вільний час на виконання самостійної роботи у більш-менш раціональний спосіб. Більшість виконує завдання напередодні останнього терміну складання. Цей факт свідчить про те, що необхідно встановлювати точки (терміни) проміжного контролю для рівномірного розподілу навчального навантаження, як на студентів, так і на викладачів. Водночас, було б доцільно ще на першому році навчання впровадити курс за системою самонавчання, на кшталт навчально-демонстраційного дистанційного курсу, організація якого наочно показувала б студентам ефективність порціонного розподілу навчального матеріалу у часі.

6. Психолого-соціологічні умови якості СРС. Управлінська, як і педагогічна діяльність, є колективною. У процесі її здійснення виникають міжособистісні стосунки, формується певний психологічний клімат. Психологічні чинники впливають на рівень організованості колективу, якість та швидкість обміну інформацією між його членами, творчий потенціал, рівень ініціативності [4, 18]. При формуванні психологічного клімату необхідно враховувати, що до його основних характеристик можна віднести загальну задоволеність працівників своєю працею й окремими її складовими (наприклад, якістю управління СРС).

Ефективність роботи навчального закладу істотною мірою залежить від ціннісно-орієнтаційної єдності членів колективу, яка, у свою чергу, майже повністю залежить від управління навчальним закладом. Матеріальною основою ціннісно-орієнтаційної єдності колективу є концепція та статут діяльності навчального закладу. На її формування впливає залучення працівників до розробки, обговорення та прийняття важливих для навчального закладу рішень, пропаганда досвіду роботи, різні форми методичної роботи, об'єктивна система оцінки діяльності викладачів.

7. Матеріально-фінансові умови якості СРС. Впровадження будь-якого управлінського рішення не можливе за відсутності матеріально-фінансових умов для його виконання. Зусилля управління мають бути спрямовані, з одного боку, на збереження матеріальної бази навчального підрозділу, а з іншого — на її розвиток відповідно до нових завдань, що виникають перед навчальним закладом. При самоаналізі роботи щодо зберігання матеріальної бази навчального закладу особливо важливо з'ясувати, яка тенденція у вирішенні цього завдання переважає — залучення додаткових коштів або забезпечення раціональної експлуатації до наявних матеріальних ресурсів.

Якість створених матеріально-фінансових умов для організації самостійної роботи студентів можна оцінити за такими параметрами: технічний стан і раціональне використання приміщень і матеріальних цінностей у процесі СРС; відповідність обладнання аудиторій, лабораторій, майстерень, бібліотек, актових залів сучасним вимогам якості організації навчального процесу у вузі взагалі та

СРС зокрема; раціональне використання коштів на управління якістю СРС. До вимог сучасності належать: мультимедійні аудиторії, комп'ютерні класи, електронні підручники та міжнародні бази даних, інші види програмного забезпечення СРС. Про якість створених матеріально-фінансових умов для організації СРС свідчать задовільність студентів засобами для виконання СРС, а також задовільність викладачів у засобах проведення, перевірки СРС та рівні матеріального заохочення.

8. Організаційні умови якості СРС. Система управління якістю самостійної роботи студентів як будь яка частина управлінням навчального процесу являється складною, динамічною, відкритою системою, яка потерпає на собі численні дезорганізуючі впливи як зовнішніх, так і внутрішніх чинників [2, 11]. Від того, чи вдасться підтримати усталеність, стабільність, рівновагу компонентів цієї системи, залежить, чи забезпечить вона реалізацію цілей СРС. Для забезпечення такої усталеності та рівноваги управління необхідно створити низку організаційних умов, що охоплюють як процес створення системи управління якістю СРС, так і її подальшого функціонування.

Зовнішніми ознаками створення організаційних умов для якісних результатів СРС являються: затвердження обсягу СРС на студента та викладача за курсами, семестрами, тижнями; узгодження розкладу поточного, проміжного та рубіжного контролю за виконанням СРС; алгоритмів своєчасного інформування всіх суб'єктів залучених до СРС про терміни, місце та інші параметри виконання СРС; затвердження системи взаємодії між суб'єктами процесу (графік консультацій студентів, графік засідань підрозділів, форми контролю та звітування). Необхідним є самоаналіз якості цих документів, визначення форм організаційного порядку, яких не вистачає. Роблять це шляхом зіставлення наявних стандартів і норм із практикою навчально-виховного процесу і з'ясування випадків дезорганізації і порушення порядку проведення та контролю результатів СРС. Формування структури управління якістю СРС полягає в організаційному закріпленні конкретних функцій планування, організації, проведення, контролю за окремими підрозділами. Створення в навчальному закладі організаційних умов для управління якістю СРС передбачає забезпечення організаційного порядку, під яким в управлінській літературі розуміють забезпечення стійкої структури стосунків, системи постійно чинних норм і правил планування, проведення та перевірки СРС.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Важливо пам'ятати, що завдання управління якістю СРС не є надати незадовільну оцінку рівню організації СРС у поточному періоді в окремому підрозділі, але шукати можливість постійно поліпшувати якість СРС, відслідковувати сигнали про зміни різних потреб та показників у суб'єктів цього процесу та запобігати виникненню проблем у процесі якісного виконання СРС [6, 24-25]. Розроблені в параграфі характеристики кожної групи умов можуть відігравати роль критеріїв для самооцінки керівників підрозділів, оцінки результатів СРС, а також удосконалення процесу управління якістю СРС.

На закінчення зазначимо, що в рамках статті вирішено два важливих завдання — визначено сутність кожної з груп умов, необхідних для реалізації системи управління якістю СРС, і охарактеризовано зміст управлінської діяльності щодо створення цих умов. Запропонована модель змісту управлінської діяльності в процесі управління якістю СРС відіграє роль механізму реалізації розробленої системи управління СРС.

Список використаної літератури

1. Астахова, О.В. Трансформація соціальних функцій вищої освіти в сучасних умовах: навч. посібник з соціології освіти для магістрантів, аспірантів, викладачів вищої школи / О.В. Астахова. – Х.; Знання, 1999. – 75 с.
2. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій.: Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2008.
3. Данілов, М.А. Самостійна робота студентів: навч. посібник / М.А. Данілов. – М.: Вища школа, 2000. – 101 с.
4. Романова В.Г. Социальный механизм управленческих инноваций: автореф. дис. канд. социол. наук: 22.00.08 / В.Г. Романова; Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. – М., 2007. – 25 с.
5. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: навч. посіб. / Є.М. Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.
6. Edward Sallis. Total quality management in higher education. – Kogan Page, 2002. – 176 p.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2014

Е. Н. Губаренко

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

Система управления качеством самостоятельной работы студентов вузов

Опыт предыдущих исследований свидетельствует о том, что попытки усовершенствовать методическую сторону организации самостоятельной работы студентов не ведут к значительному и широкому улучшению качества самостоятельной деятельности студентов. В данной работе мы попытались решить проблему ухудшения качества образования в результате уменьшения аудиторной работы преподавателей со студентами, внедряя процесс управления качеством самостоятельной работы как подсистему в существующую общевузовскую систему управления качеством учебного процесса. Автор статьи делает попытку обосновать систему управления качеством самостоятельной работы, используя теорию управления учебным заведением на основе создания восьми групп условий и основные положения тотального менеджмента качества.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, система управления качеством, качество образования, теория создания условий.

O. Gubarenko

Luhansk National Taras Shevchenko University

The System of Individual Students' Work Quality Management

The necessity to adopt the Bologna standards of higher education including the module system into the frame of Ukrainian university network has induced the essential changes in the structure of the learning process. The quality of the individual students' work, which is now about 60% of the whole curriculum, has gained the strategic important role. The previous investigations of new methods of organization on the individual students' work have shown it is not enough to use up-to date technologies to improve the quality of students' individual activity. The article draws the new scheme of the individual students' work of quality management seen as a part of general managing process of a higher educational establishment. The author has adopted the Eugene Hrykov's management theory of creating the conditions and the principles of the TQM into the quality management system of the individual student's work. This article is an attempt to prove that managing the quality of the individual students' work in the course general quality management of the institution is the only way to gain, hold, monitor and enhance the individual students' work.

Key words: individual work of students, quality management, higher education management.